

Robuste nok til å tåle motgang?

Står vi som samfunn godt skodd til å møte nedgangstidene? Etter fem år med eventyrlig økonomisk vekst og ved utgangen av «kriseåret 2008» kan det være lurt å se på de sosiale forholdene i Norge slik de var før krisen var over oss. Et dykk i ferske tall for 2007 og noen år tilbake viser et robust fellesskap. De som har vært utsatt fra før, får det trolig enda vanskeligere. De fleste andre vil måtte dempe luksusforbruket.

Globale finanskriser gir store ringvirkninger på mange av livets områder. Den norske velstandskarusellen har fått bremsene på, tross vår godt oljesmurte økonomi. I hverdagen er vi mest opptatt av jobb, lønn og boliglån, men også utdanning, sosial trygghet og omfanget av kriminalitet tegner et bilde av hvor vi står som fellesskap. Er Ola og Kari, Salim og Jolanta forberedt på det som måtte komme av innstramninger og utrygghet, for eksempel nedbemanninger på jobben? Vil strømmen av arbeidsinnvandrere snu?

Håper på en myk landing

I skrivende stund finnes det ingen som vil si noe overbevisende om utviklingen videre, men ekspertene håper på – og beroliger med – at den norske økonomien får en myk landing. I hvert fall blir den mykere enn i en rekke andre land, sier de. Som nasjon har vi vært gjennom økonomiske rystelser før, viser et tilbakeblikk på konjunkturbevegelsene gjennom de siste 100 år og utviklingen frem til 2008. Men turbulensen vi opplever nå, er verre enn på lenge. Det er alle enige om.

Vanlige skattebetalere regner med at de som står ved roret, klarer å navigere forbi de farligste skjærene i stormen. Sammen med resten av verden går vi inn i det nye året med en mye tynnere tro på det frie markedets og finansverdens selvhelbredende evner. At vi skulle gi redningspakker til bankene, var utenkelig for bare noen få måneder siden, da vi kom tilbake på jobb etter sommerferiens dvale.

Det gode liv

Materiell trygghet og velstand har preget landet vårt sterkt i de siste fem år. Men et godt liv kjennetegnes i de fleste kulturer av mye mer enn materielle goder. Det gode liv omfatter også kultur og åndsliv, læring og sosial kontakt, helse og frivillig arbeid. På det sistnevnte felt har vi i Norge tradisjonelt vært meget flinke. Det maner derfor til ettertanke at ikke mer enn 2 prosent av befolkningen er aktivt engasjert i miljøarbeid. Den brede støtten til politisk miljøtenkning tatt i betraktning, er ikke tallet særlig imponerende.

Heller ikke den politiske aktiviteten er på topp. Den er halvert siden 1990. Bare 8 prosent av den voksne befolkningen er medlemmer i politiske partier, og 3 prosent regner seg som aktive. De som er mest engasjert i politikken, har stort sett passert 45 år.

Vi er blitt mange flere på ett år ...

Aldri før har folketallet i Norge økt så mye i løpet av ett år som i 2007. Vi ble 56 000 flere her i landet, i alt 4 737 000 ved årets slutt.

Natasza P. Sandbu

Natasza P. Sandbu er redaktør for Samfunnsspeilet og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk. (natasza.sandbu@ssb.no)

Også det skyldes veksten i økonomien. Økningen kom ikke av at vi er blitt mer fruktbare, eller at nesten ingen døde. Denne gang sørget innvandringen for at vi som befolkning både ble flere og yngre. Nettoinnvandringen, altså innvandring minus utvandring, var på 40 000 personer i fjor. Den sto for hele 71 prosent av økningen i folketallet. Den største gruppen var unge menn fra Polen, nykommeren i EU, som har strømmet til norske arbeidsplasser og fått oppholdstillatelse.

For dem som er spesielt interessert: Ser vi hele Norges befolkning under ett, er hver tiende av oss enten innvandrer eller norskfødt med innvandrerfor-eldre.

... og har fått mer å rutte med

Det er ikke mange grunner til å klage når vi ser tilbake på den nærmeste fortiden. Norske husholdningers inntekt, målt etter skatt, har økt med 44 prosent siden midt på 1980-tallet, og spesielt mye i de ti siste årene. Økningen var størst for de eldste husholdningene, det vil si aleneboende og par over 64 år uten barn, blant annet fordi det er blitt færre minstepensjonister. Men noen grupper henger fortsatt etter. For enslige pensjonister har inntekten økt minst, og i denne gruppen er det flest kvinner.

Heller ikke yrkesaktive kvinner har det slik de gjerne skulle ønske når lønna deres fastsettes. De tjener i gjennomsnitt rundt 16 prosent mindre enn menn. I privat sektor har kvinners lønn sett i forhold til menns lønn økt med 1 prosentpoeng fra 1998, og ligger nå på 83 prosent. Blant de offentlig ansatte har det ikke endret seg; her utgjør kvinners lønn fortsatt under 88 prosent av det deres mannlige kolleger tjener. I næringen som i disse dager står i alles søkelys, den bonuspregede og høytlønnede finansnæringen, tjener kvinner 69 prosent av det menn kan vise til.

Lønnsgapet øker med alderen, trolig som følge av mer tradisjonelle utdanningsmønstre i eldre generasjoner. Eldre kvinner tjener minst i forhold til menn i samme generasjon.

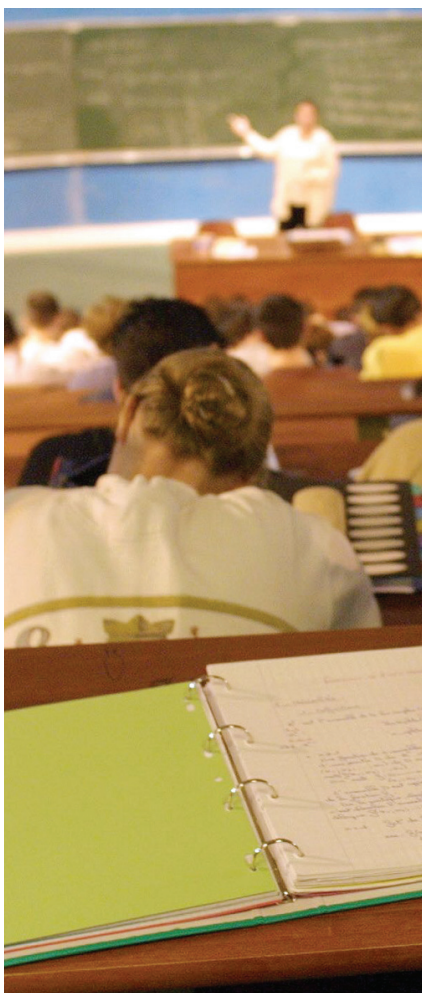
Satser på utdanning

Det ser litt bedre ut innenfor utdanning. Kvinner er i flertall blant studentene ved universiteter og høyskoler, men det er fortsatt flest menn som kan pynte seg med den høyeste utdannelsen som finnes, nemlig doktorgraden.

Generelt for hele befolkningen ligger Norge i utdanningsnivå på ellefte plass blant OECD-landene, ifølge en europeisk undersøkelse. Vi ligger etter Tsjekia, USA og Slovakia der henholdsvis 90, 88 og 87 prosent av befolkningen har videregående eller høyere utdanning. Mens tre av ti nordmenn i alderen 25-64 år kunne vise til fullførte universitets- eller høyskolestudier i 2006, lå Canada og Japan på topp med henholdsvis 47 og 40 prosent med universitetsgrad.

Nesten alle er i arbeid

Ledigheten har ikke vært så lav siden 1987. Kun 2,5 prosent av den norske arbeidsstyrken var registrert som ledige i 2007. Selv om tallet ventes å øke, slipper Norge trolig billigere fra det enn mange andre land som har et dårligere utgangspunkt. Ferske tall fra august i år viser at flere har registrert seg som ledige, og at tallet på kortidsledige økte fra 2. kvartal 2007 til 2. kvartal 2008 her i landet. Nylig oppga Statistisk sentralbyrå at arbeidsledigheten kan stige til 3,8 prosent innen 2010.

Men norsk arbeidsliv skiller seg ut i Europa på flere områder, for eksempel ved at flere kvinner, unge og eldre, er yrkesaktive. Vi har gode foreldrepermisjoner, omsorgsordninger og barnehager. I 2007 var 79 prosent av kvinnene med barn under to år i jobb. Hele 84 prosent av kvinner med barn i alderen 3-6 år, var sysselsatt.

Ni av ti norske arbeidstakere er fornøyde med jobben sin, men stadig flere opplever forholdet mellom ansatte og ledelse som dårlig. Noen får ikke oppleve det engang, over halvparten av de funksjonshemmede står utenfor arbeidsstyrken, selv om mange vil jobbe. Det spørs om de får komme ut i jobb i nedgangstidene.

Tøft for unge i etableringsfasen

Det er likevel de unge i etableringsfasen som trolig sliter mest økonomisk. De har høye studielån og boliglån, og går mot usikre tider på arbeidsplassen. De har inngått samboerskap eller giftet seg og fått barn i de gode tidene.

Mange husholdninger der hovedinntekten bringes inn av en person i alderen 25-35 år, har gjeld som tilsvarer tre ganger samlet husholdningsinntekt, eller til og med mer. Det er en høyere gjeldsbelastning enn for resten av befolkningen, og det for en gruppe med relativt lav inntekt. Det er disse unge menneskene som kjenner dagens høye boligrenter som mest smertefullt, samtidig som de ser at boligen krymper i markedsverdi.

Det store pengesluket

Det sier seg selv at i et land der de fleste helst skal eie og ikke leie boligen, og der boligprisene galopperer til værs i en rekke år, er boligen den største utgiftsposten på husholdningenes budsjett. De fleste av norske husholdninger har fått større boutgifter, og for de fleste ble det nær en fordobling på ti år. I fjor hadde par med barn under seks år om lag 110 000 kroner gjennomsnittlig i boutgifter per år.

Også leieprisene er fordoblet i denne tiden. Tall fra levekårsundersøkelsene viser at de som leide bolig i 2007, måtte ut med rundt 60 000 kroner årlig. De som leier er få, unge – under 24 år – og halvparten har såkalt usikre kontrakter gjeldende for under tre år.

Generelt bor vi altså dyrt, men likevel godt. I 2007 bodde 32 prosent av oss svært romslig, mens 7 prosent hadde det trangt hjemme. Statistisk sentralbyrå kaller det trangt når en familie har færre antall rom enn personer, eller når en enslig person bor på bare ett rom.

Boligmarkedet preges av dramatik for tiden. Det er stor usikkerhet om i hvilken retning og hvor langt prisene vil bevege seg. De har aldri vært så høye som i 2007, målt i priser som er justert for inflasjon. Dette holder på å snu. Når renta øker, og bankene selv er i krise, er det lite vi kan gjøre for å holde boligutgiftene nede. Vi kan vurdere om det lar seg kutte på andre utgifter. Har vi mye å gå på?

Slutt på uhemmet shopping?

Ikke nødvendigvis, i hvert fall ikke når det gjelder klær og sko. Stadig mer av slike varer kommer fra lavkostland som Kina og er blitt stadig billigere. Vi har faktisk ikke brukt mer enn 5 prosent, eller 19 800 kroner gjennomsnittlig per husholdning, på klær og sko i 2007. Vanlige forbrukere vil nok bli forsiktige i årene som kommer. Å låne penger er ikke lenger en selvfølge. Det vi har trodd var en sikker jobb, er ikke så sikkert nå for tiden.

Kanskje kan vi kutte på våre forholdsvis nye kontinentale vaner – det å spise ute ofte? Vi har brukt stadig mindre av husholdningsbudsjettet på matinnkjøp til hjemmet i de gode årene. Hjemmelagde måltider kan igjen bli en ramme for vennetreff, fremfor lunsjene og kveldene på kafeer og restauranter som vi har trivdes så godt med.

Alt i alt brukte vi 365 000 kroner i gjennomsnitt per husholdning i fjor. Etter at boligregningen var betalt, gikk det mest til bilhold og fritidshus, i andel av de totale utgiftene. Det er egentlig ikke rart. Hver fjerde norske husholdning har to biler. Vi brukte også forholdsvis mye på kultur og fritid, faktisk mer enn på innkjøp av mat. Rundt 44 000 kroner årlig gikk i gjennomsnitt til audiovisuelt utstyr, sport, hobby, lesestoff og konserter eller teater.

Nettavisar, TV-konserter og «hjemmekino»

Det kan bli færre teater- og kinobesøk i fremtiden. Noen vil måtte klare seg med fjernsynsoverførte konserter og filmer på dvd, i stedet for sitt tidligere rike kulturliv. Om det blir ungdom, det til nå trofaste kinopublikum, eller eldre som vil kutte ned på teaterkveldene, vil tiden vise.

De trykte dagsavisene står i hvert fall i en alvorlig faresone. De har tapt terreng fra år til år. I 2007 lå nettoopplaget nede på 472 per 1 000 personer. Hver dag leste hver tredje av oss en dagsavis i nettutgave. Blant unge gjorde halvparten det i løpet av en gjennomsnittsdag.

Frem med sykkel

Bilbruken er trolig det som kan gi størst uttelling, hvis man virkelig vil stramme inn på utgiftene. Mindre bilkjøring er like gunstig for lommeboka som for helsen. De såkalte livsstilsrelaterte sykdommene kommer gjerne i kjølvannet av velstandsutviklingen, og henger tett sammen med lite fysisk aktivitet og overvekt. Det merker vi gjerne først når vi er rundt 45-66 år, altså middelaldrende. Da melder den samlede effekten seg av mange års stillesittende arbeid foran pc-en, høye prestasjonskrav, daglig bilkjøring og kanskje også dårlige spisevaner. Økonomisk usikkerhet bidrar med ekstra stress.

Det er de middelaldrende som mest av alle havner på sykehus med hjerte- og karsykdommer, og de fleste av dem er menn. Selv om stadig færre i denne aldersgruppen oppgir at de aldri mosjonerer, har andelen overvektige steget, og også her er menn mest utsatt. I 2005 var hver fjerde mann i denne aldersgruppen overvektig.

En god venn er gull verd

Gode venner er bra å ha, både i medgang og motgang. Her er vi som befolkning heldige, eller kanskje flinke, med å knytte vennskapsbånd. Ytterst få

blant voksne nordmenn mangler en god eller en fortrolig venn, viser levekårsundersøkelsene. Det gjelder kun 2 til 3 prosent av oss. Og siden utstrakt sosial kontakt og nært vennskap er blant de viktigste forutsetningene for et godt liv, står det tydeligvis bra til med livet for de fleste i Norge, i hvert fall statistisk sett.

Mange sier også at de har en de kan regne med hvis de får store personlige problemer. Det virker som om bildet er rosenrødt, men det er det ikke. Noen er mer utsatt for ensomhet enn andre. Det er de som bor alene, er eldre eller lever av sosialhjelp. Likevel – selv blant aleneboende sier under halvparten at de mangler en venn de kan regne med i sitt liv.

Færre med sosialhjelp i 2007

Det har aldri vært så få som har mottatt økonomisk sosialhjelp som i fjor, hvis vi ser på de siste 20 år. I 2007 gjaldt det 109 600 personer. Nedgangen var størst nettopp i 2007, med hele 10 prosent. Det er et godt tall å ha med seg når vi går vanskeligere tider i møte, og flere kan bli avhengige av hjelpen fra fellesskapet.

Hver mottaker av hjelpen har fått noe mer å rutte med enn tidligere, og det er færre yngre mottakere enn tidligere. Flere er over 40 år, og tre av fire bor alene.

Et tryggere samfunn

Kommer freden med velstanden? Det er vanskelig å si. Men politiregistrene og levekårsundersøkelsene viser at folk flest ikke er blitt mer utsatt for lovbrudd i de siste årene. Det er færre tyverier fra hus og bil. Utryggheten for vold er lavere enn for bare noen år siden.

Politianmeldelsene viser at 3,6 prosent av alle bosatte i Norge ble utsatt for forbrytelser i 2007. Tallet er det laveste på 14 år. Dessuten er langt flere gjerningsmenn enn før tatt og straffet.

Vi lever altså i et forholdsvis trygt samfunn. Flere volds- og narkotikaforbrytelser anmeldes og oppklares. Det kan bety at vi er blitt mer tilbøyelige til å levere politianmeldelser.

Det kan gå bra

Alt tatt i betraktning har vi det som fellesskap «ikke så verst», som det heter når man vil være spesielt beskjeden. Det kan vi lese ut fra årets sosiale indikatorer.

Vi er mye mindre utsatt økonomisk i krisetidene enn andre nasjoner. Vi lever i en godt regulert stat med utrolige beløp på bok (selv om beløpet har minket noe i det siste) og har et godt utviklet offentlig sikkerhetsnett. Vi bor romslig og omringer oss med mange «nyttige ting». Vi tar utelivet og ferier i utlandet som en selvfølge. Det gjelder i hvert fall de fleste av oss.

De gode årene har gjort noen av oss lynraskt rike, men det uhemmede spillet med penger har i liten grad hatt positive virkninger for arbeidstakerne. Denne høsten har skapt uro om fremtiden for Norge. Om dette har hatt betydning for de sosiale forhold året 2008, sett under ett, vil Samfunnsspeilet i fremtiden kunne fortelle leserne om.

